

גיליון מורחב
במלאת 40 שנה לנפילתו
של שלמה אומן ז"ל עקה"ש
ובסופו רשימת הספרים שנסקרו ב'המעין'

מכון שלמה אומן
מכון מחקר תורני

המעין

גיליון 242 • תמוז תשפ"ב
[כרך סב, גיליון ד]

הַמַּעֲיָן

בתוכן:

- 5 יוידע קספר כולכם בדין... ברוך מחיה המתים' / **דבר העורך**
- 7 על שלמה אומן ז"ל
- 11 ביורום הלכתיים ויחסם למציאות / **שלמה אומן ז"ל**
- 16 מכתב בעניין היחס לשירות בצה"ל / **שלמה אומן ז"ל**
כל קבוע כמחצה על מחצה / **הרב אופיר סעדון**; תגובה: **פרופ' יונתן אומן**,
- 17 **פרופ' ישראל אומן, שהם בריס**

איגרות גדולי ישראל

- 26 איגרות רידב"ז אל רש"י הילמן זצ"ל בעל 'אור הישר' / **רבי יעקב דוד וילובסקי זצ"ל** (רידב"ז)
- 29 בעניין קנין בשבת / **הרב שלמה זלמן אורבך זצ"ל**

הלכה ואקטואליה

- 32 חיוב מזונות הילדים / **הרב דוד ברוך לאו**
- **קימה לכבוד רבו בזמננו / שלום ניסים בוזגלו, ישי בורנשטיין**
- 47 נספח: **מכתב הרב יצחק יוסף**
- 54 האם מותרת 'המתת חסד' על ידי אמירה לגוי? / **הרב יצחק רונס**
- דינו של בשר מתורבת מביצת תרנגולת או מביצית מופרית של פֶּרָה / **הרב פרופ' ארי**
- 65 **זיבוטפסקי והרב יואל קניגסברג**; תגובה: **הרב זאב וייטמן**; תגובת המחברים ...
- האם יש מקום לשימוש במכשיר "אמזון אֶקו" ודומיו בשבת? / **הרב איתן קופיאצקי**
- 77 נספח: **מכתב הרב דוב ליאור**

ענייני שמיטה

- 91 חשבונות השמיטה התמוהים בספר כפתור ופרח / **שי ואלטר**
- "בחריש ובקציר תשבות" – שיטת הרמב"ם: שיעור ודברים לזכרו של
- 102 מו"ר הגאון המופלא רבי שלמה פיער זצ"ל / **פרופ' דוד הנשקה**
- ביורום בעניין פירות שביעית בצה"ל / **הרב מרדכי עמנואל**;
- 116 תוספת מאת **הרב אליעזר רייכמן**

ביורוי הלכה

- 126 לבירור המושג התלמודי 'גובהה של עיר' / **פרופ' יוסי כץ**
- 135 'עשר בשביל שתתעשר' רק בצדקה שקעבר למעשר / **הרב מיכאל דושינסקי**

עוד על שיטת הרב שאול ישראלי זצ"ל בפרשת 'האח והאחות' לאור ממצאים חדשים /
140 הרב אורי רדמן

לבוא חמת - 'מעלני אנטוכייה': האם קטנו התרגומים הארצישראלים מפשוטו
של מקרא? / הרב ד"ר מרדכי הלפרין

תפילה ולשון הקודש

156 מיפוי נוסחי התפילה / הרב אהרן גבאי

לשון הקודש או שפה שמית? תורה ומדע בשאלת מוצא הלשון העברית /

185 הרב ד"ר יהונתן וורמסר

תגובות והערות

עוד בעניין פירסום מכתבים אישיים ישנים / הרב עמיחי כנרת; 'מבורכת ה' ארצו' /
196 הרב איציק אמת; תגובה בעניין דרכי פסיקת הלכה / פרופ' אביעזרי פרנקל ...

זיכרון להולכים

הספד על הרב שלמה גורן זצ"ל / הרב זלמן נחמיה גולדברג זצ"ל

"מה' מצַעֲדֵי גֶבֶר וְאָדָם מֵהַ יָבִין דְּרָפֹו": דברים לזכר דודי פרופ' יעקב שויקה ז"ל /

204 הרב חיים סבתו

208 משה עבד ה': על סבא הרב פרופ' משה דוד טנדלר זצ"ל / הרב שמואל רפפורט

ארבעה כתרים: מחשבות וזיכרונות לזכרו של רבינו הרב שמחה הכהן קוק זצ"ל /

212 הרב יהושע וייסינגר

על ספרים וסופריהם

218 שרידים מפירושו למסכת אבות המיוחס לריטב"א או לתלמידו / פרופ' יעקב שמואל שפיגל
אקדמות למהדורה מתוקנת של מורה נבוכים בתרגום רבי שמואל אבן תיבון /

240 הרב יהודה זייבלד

255 התרגום החדש לאנגלית של ספר 'שומר אמונים' לרבי יוסף אירגס / פרופ' עווד ישראלי
ההגהות על הש"ס מאת הרא"מ הורוויץ מפינסק זצ"ל וילקוט המפרשים החדש' של

259 מהדורת 'עוז והדר' / הרב יעקב טריביץ

קווים לדרכי לימודו ולמדיניותו ההלכתית של מרן הרב עובדיה יוסף זצ"ל,

264 ע"פ הקדמתו לשו"ת 'ביע אומר' / הרב נתן קוטלר

274 נתקבלו במערכת

309 רשימת הספרים שנסקרו במדור 'נתקבלו במערכת' בגיליונות 'המעין'

379 רשימת הספרים שנכתבו עליהם מאמרי סקירה וביקורת בגיליונות 'המעין'

388 רשימת המאמרים בכרך סב [גיליונות 242-239]

עוד בעניין פירסום מכתבים אישיים ישנים

לעורך שלי.

בגיליון הקודם של 'המעין' (גיל' 241 עמ' 7) פורסם פסק הלכה של הגרז"נ גולדברג זצ"ל בעניין זה, ובו הוא כותב בין השאר ש'לפרסם כעת דברים מלפני הרבה שנים מסתבר שלא יכול לצאת הפסד מזה ולכן נראה שגם זה מותר'.

אולם לענ"ד נראה שצריך להוסיף על דבריו זצ"ל (ואין לי ספק שניחא לו בכך) שבמקרים רבים גם בפרסום "ענינים אישיים מלפני הרבה שנים" יכול לצאת הפסד של פרסום דברים בגנותו של הכותב, או בגילוי כוונותיו ומחשבותיו באופן שהם לא ייראו רצויים לפחות בפני חלק מהקוראים, ומסתבר שחדר"ג על קריאת דברים אישיים יחול גם בזה¹, ובפרסומם יחול גם איסור לשה"ר או רכילות. אמנם בשו"ע או"ח סי' תרו סע' ג נמצאת תקנת קדמונים וחרם הראשונים רק שלא להוציא שם רע על המתים, והוצאת שם רע עוסקת באמירת דברי גנאי שאינם אמת ולא על כך מדובר כאן, אך מסתבר שבהקשר זה הביטוי 'הוצאת שם רע' אינו בדווקא, והוא הדין ללשה"ר ולרכילות. וראה בספר חפץ חיים עם ביאור נתיבות חיים לרב משה קאופמן (מהד' שלישי, ב"ב תשנ"ו, עמ' שצט-ת) שכתב בביאור גדר לשה"ר על המתים על נידון דידן, שלעיתים אנשים מפרסמים מכתבים של קרוביהם או של גדולי ישראל לאחר פטירתם כאשר בחלק מהמקרים נראה ברור שלא היה ניחא לכותבים ז"ל בזה. ויש להוסיף על דבריו שאם מדובר ברבנים וגדולי תורה ובתיאור מעשיהם עלול העניין להגיע גם לפגיעה בכבוד התורה, וכבר כתב מרן הראי"ה קוק זצ"ל "ובדורנו זה שכבוד התורה הושפל עד עפר בעוה"ר יש יותר לעשות חומרות וגזירות בזהירות בכבוד התורה מכל החומרות שבעולם"².

עמיחי כנרתי, איתמר

* * *

1 חרם זה הוא אפילו לדבר מצוה, ראה שו"ת תורת חיים למהרש"ש ח"ג סי' מז. וע"ע על גדרי החרם באנצ' תלמודית סוף ערך חדר"ג.

2 שו"ת אורח משפט או"ח סי' קיב. וראה כמה קולמוסים שנשתברו בעקבות הדפסת הספרים 'מגילת ספר' של ר"י עמדין זצ"ל ו'סדר אליהו' של הגאון האדר"ת זצ"ל. וכלפי הטוענים שמכאן סתירה לדברינו, כי למה טרחו היעב"ץ והאדר"ת לכתוב באריכות את סיפור חייהם כולל עניינים 'עדינים' אם לא בשביל שיקראו את דבריהם, יש להשיב שיתכן מאוד שהם כתבו יומן אישי לעצמם או אולי עבור בני משפחותיהם הקרובים לצורך מסוים, ולא עלה על דעתם שדבריהם יפורסמו לעיני הציבור הרחב.

'מבורכת ה' ארצו'

הספר "הכוח לעשות חיל" שזכיתי להוציא לאור השנה עוסק בחיוב השירות בצבא, ובעידוד חיילי צה"ל במשימתם הנעלה בהגנת העם והארץ. בחלק חשוב מהספר מובאות שיחות עם לוחמים במבצעי 'עופרת יצוקה', 'עמוד ענן', 'שובו אחים' ו'צוק איתן', מבצעים שהתקיימו מול המתנכלים לנו מרצועת עזה. עורך 'המעין' כתב סקירה נאה על הספר בגיל' הקודם של 'המעין', אך במהלך ההתייחסות ללחימה ברצועת עזה כתב בטעות (עמ' 115) שכביכול חיילנו "חדרו לרצועת עזה הארוורה".

אנא, סלחי לי ארץ אהובה על המכשול שיצא בסיבתי. אם כי אין לי ספק שהכוונה הייתה רק לתושבים הארורים מבקשי נפשנו, ולא לך לארץ עצמה, מקבל אני עליי בל"נ להיזהר יותר בכבוד ארצנו בכלל אשר עיני ה' בה, ובפרט בכבוד עיה"ק עזה תובב"א וחבל עזה המבורך והאהוב.

בכל מדינה מסודרת, במידה ויש בעיות בתשתיות התחבורה, כעקומה חדה, ירידה תלולה, כביש על סף תהום, יש צורך לתקן, לתחזק, לבנות מעקה, לסמן בתמרור וכד'. הסרת הסכנה מחויבת וגובלת בפיקוח נפש. אף אם התקלה אינה מהווה סכנת חיים, אך עלולה לגרום נזק לרכב - יש לתקן ולהזהיר, כדי למנוע נזק כספי ועוגמת נפש. כמוכן שניתן להסתפק בשילוט מתאים שיזהיר את הנהגים לסייע בקטע זה בזהירות. כל זאת חובה לעשות בכל מקום העולם.

בצומת שיזפון שבנגב נפער בור קטן בכביש. הבור אינו מהווה סכנה, אך עלול לגרום לתקר בגלגל הרכב. לכן הוצב מיד שלט גדול "זהירות בור בכביש", ולידו פנס מהבהב. מסופר (כתובות קיב, א ע"פ רש"י) שרבי חנינא טורח היה לתקן מכשולי דרכים בארץ ישראל. רבי חנינא לא מסתפק בשלט ובפנס המונעים כל נזק, הוא יוצא למקום עם כלי עבודה מתאימים כדי לתקן את הבור. אם כבר הוסרה הסכנה בשילוט מתאים, מדוע כל הטרחה?! רבי חנינא פועל כל זאת "מחמת חיבת הארץ שהייתה חביבה עליו, ומחזר שלא יצא שם רע על הדרכים". אף שכל אדם יודע לעשות הבחנה פשוטה בין טיב הארץ לבין איכות דרכיה, לדעת שאף שהארץ טובה יתכן שאין בתקופה זו תקציב לתשתיות או שח"ו בוני הכבישים מתרשלים, בכל זאת משקיע רבי חנינא את זמנו, הונו וכוחותיו כדי "שלא יצא שם רע על הדרכים". כשרואים אדם עם חולצה מוכתמת, קיים חשש שלא יגידו רק שלבושו מלוכלך אלא יגידו שהאדם מוזנח. כך נוהג רבי חנינא ביחס לתשתיות התחבורה של ארצנו, וכך נוהגים רבי אמי ורבי אסי ביחס למזג האוויר (כתובות קיב, ב).

אמנם לכאורה מצינו, שנוקטים בלשון קללה אף ביחס למקום בארצנו הקדושה מתוך כוונה ליושביה הארורים, כיעקב אבינו המקלל את שכם (תרגום יונתן לבראשית כט, ז) ודבורה הנביאה המקללת את מרוז (שופטים ה, כג). אך נראה לי שביטויים המבטאים

יחס צריכים להיבדק בסגנונם ובהקשרם ע"פ הלשון המקובלת באותו המקום ובאותה התקופה, ויש לברר כיצד הם מתקבלים בעיני השומעים והקוראים (לא הייתי ממליץ עתה לחתן שישבח את כלתו בביטוי הנעלה "לסוסתי ברכבי פרעה דימיתך רעייתי"). ובעיקר, נראה לי שאף שמצינו בתנ"ך או בדברי חז"ל ביטויים קשים מסויימים, אין בכך ראייה שאף לנו מותר להשתמש בביטויים אלו. ודאי כך נוהרים אנו בכבודם של ראשונים, ולא נוקטים כלפיהם בביטויים שמצינו בדברי קדמונים, כדברי הרמב"ן במלחמות ביחס לבעל המאור וכד'. וכן מצינו בדברי בעל מדרש שמואל (פתיחה לפירושו 'אגרת שמואל' למגילת רות): "הגם כי רז"ל דרשו אותו לגנאי... בהיות שלעולם השי"ת רוצה שיספרו בשבחן של ישראל... לכן כל דמצינן למדרשיה לשבח דרשינן ליה".

הרב קוק זצ"ל בהערת תוכחתו לח"נ ביאליק כתב: "וסגנון הדברים נערך ותלוי לפי הבחנת מקור המדרגה הרוחנית שממנו הם באים" (לשלושה באלול). הגר"מ חרל"פ במכתב לסופר שנקט בלשון שאינה ראויה, כותב: "ואם היו כאלה אשר המיטו דברים... אין זה מהמידה שלנו בדורותינו אלה. דבריהם היו בחרדת קודש ויראת ה' טהורה". וכן מו"ר הרב צבי יהודה הכהן קוק מדגיש לאותו הסופר "ואפילו אם נמצא ביטוי דומה לזה במקורות מקודשים... - אין ללמוד מזה לדורותינו ולדרגותינו".

הרב מרדכי זק"ש חתן הגר"מ חרל"פ הסביר מדוע נמנעים אנו מלהפטיר בתועבות ירושלים אף שהנביא אמר כך ונכתבו הדברים לדורות, והשיב "ישנו הבדל גדול בין הדברים. כשהנביא אמר דברים אלו, ליבו שתת דם, ומתוך כך הוא דיבר בתועבות ירושלים. לעומת זאת, הפטרה בשבת בבית כנסת קוראים בניגון - ואי אפשר לנגן על תועבות ירושלים!"

זהירות כפולה ומכופלת נדרשת כלפי חבל עזה, אשר במשך דורות שרר כלפיו יחס שאינו לפי כבודו, וכפי שלימדונו בנות צלפחד (ספרי, מביאו רש"י במדבר כו, סד, והילקוט שמעוני שם) שיש לחזק ולהתחזק בעיקר בנקודות החולשה.

בבקשת סליחה.

המתגעגע לשוב ולחונן עפרך.

איציק אחתי, טנא-עומרים

* * *

תגובה בעניין דרכי פסיקת הלכה

אני מודה לרב דיכובסקי שליט"א על תגובתו 'האם תיתכן פסיקת הלכה שלא על פי ההלכה' ('המעין' גיל' 241 עמ' 90), כהמשך לדבריי בגיליון שלפניו. דבריו הזכירו לי מעשה שהייתי בו ע"ד: רב צעיר, בעצמו חוזר בתשובה, הגיע לעיר בצפון מערב קנדה בה חיו מעט מאוד יהודים, מתי מעט מהם שומרי מצוות. הרב הצליח, בין השאר, להקים מניין

יומי. ואז הגיעו ימי החורף, בהם שעות העבודה הרגילות בעיר החלו לפני עלות השחר. הרב שאל את הרב משה פיינשטיין זצ"ל, הפוסק של צפון אמריקה, האם להתפלל במניין לפני עמוד השחר, או לבטל את מניין השחרית בימות החורף? הרב פיינשטיין ענה: 'אתה שהקמת את המניין תהרסנו במו ידך, ובכך תגרום לחוזרים בתשובה שלא להתפלל במניין? עליך להמשיך את המניין אף לפני עמוד השחר! ומעשה נוסף: דודי פרופ' אברהם הלוי פרנקל, מתמטיקאי דגול, שאל אחרי שעלה ארצה מגרמניה בשנת תרפ"ט את הראי"ה קוק זצ"ל האם להצטרף לאוניברסיטה העברית, מוסד חילוני? הרב השיב: 'אדרבה, שיראו שאיש שמכובד בכל העולם המדעי הוא גם שומר מצוות! ולענייננו: כאשר ייסדתי את פרויקט השו"ת בשנת תשכ"ג עלתה בלבי השאלה האם הדיינים כיום נוהגים לפי ההלכה שהדיין רשאי להתחיל בדיון רק כאשר שני בעלי הדין עומדים לפניו, הלכה שנלמדת מהפסוק 'שְׁמַע בְּיַד אֶחָיֶכֶם וּשְׁפֹטָתָם צֶדֶק בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ'. אספתי שות"ם שעוסקים בנושא, ושאלתי רבנים האם לפרסם "חומר נפיץ" זה. הרוח הכללית הייתה: תמשיך לאסוף חומר, ואח"כ נראה. לבסוף, אחרי שנים רבות, שאלתי את הרב חיים סבתו מה דעתו בעניין, והוא השיב לי: 'אדרבה, פרסם! כך נולד המאמר 'חסי גומלין בין בית דין לבין מתדיינים' בגיליון 240 של 'המעין' (טבת תשפ"ב עמ' 15 ואילך). לכן דבריו של הרב דיכובסקי מאוד דיברו אליי ונגעו לליבי. יתכן שגם לדברים מאין אלו מתאים התקדים שאירע אצל רבותינו הקדמונים (ב"מ נט, ב): 'עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: לא בשמים היא!' אירוע שהסתיים בדברי הקב"ה 'ניצחוני בניי, ניצחוני בניי'...

אביעזרי פרנקל, רחובות

תשובה!

מכון שלמה אומן שמח לבשר על הופעת הספר החדש 'פני אברהם'

לרבי אברהם אבלי זלנפרוינד זצ"ל למשפחת הכהן רפפורט, נין ונכד לש"ך, לרבי פייבוש מקרקא, לרמ"א ולמעלה בקודש אב"ד קהילת קאשוו (סלובקיה) מחבר ספר פני אברהם על מסכת חולין וש"ס, יוצא לאור בפעם הראשונה עם מבואות והערות וציונים, מכת"ק של המחבר ששרדו את השואה כמעט בשלמותם.

להזמנות: רשמנו בגוגל 'מכון שלמה אומן' או: 08-9276664
machonsmaag@gmail.com